

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

©Ткачов М.М., Перерва П.Г., 2017

На основі виконаного авторами аналізу пропонується структурна модель неформальної економіки, в основу якої покладені два основні види економіко-правової поведінки суб'єктів ринкової діяльності.

Перший вид заснований на повному або неповному (частковому) ігноруванні суб'єктами ринку існуючого національного і міжнародного законодавства в області функціонування ринку, господарського і договірної права. У його основі лежать різноманітні методи і побудовані на їх основі неформальні схеми, які тим або іншим чином дозволяють зі значним прибутком існувати даним структурам у рамках офіційної (формальної) економіки держави. В той же час, незважаючи на значні масштаби цієї діяльності, вона знаходиться в тіні, тобто не обкладається податками, не враховується при визначенні валового внутрішнього продукту країни, не робить відрахування до соціальних фондів і тому подібне. Тіньова економіка функціонує з використанням адміністративного ресурсу (капіталу) і у більшості випадків представлена фірмами, які складають ділові мережі на основі зрощення бізнесу і влади. Цей вид поведінки до певної міри намагається існувати усупереч існуючому законодавству, деяким чином надаючи легальний статус своїм діям.

Другий вид економіко-правової поведінки суб'єктів ринкової діяльності прямо знаходиться за межами існуючого законодавства і діє з його прямим порушенням. Іншими словами, має місце кримінальна дія суб'єктів господарювання, що безпосередньо підлягають кримінальному або адміністративному покаранню. Цей вид поведінки (на відміну від першого виду) в принципі не може регулюватися формальними нормами, він безпосередньо знаходиться поза існуючим законодавством. Кримінальна економіка існує у вигляді злочинних співтовариств, мафіозно-кланові зв'язки яких дозволяють оперувати кримінальним капіталом.

У пропонованій структурі неформальної економіки ми поєднали три основні критерії структуризації (сегментації) неформальної економіки:

- а) сегментація неформальної економіки за критерієм специфіки діяльності (видимість неформальної діяльності у рамках існуючого законодавства і за його межами);
- б) критерій сегментації неформальної економіки за характером трансакцій;
- в) критерій сегментації неформальної економіки за природою доходу (інститути, спрямовані на отримання доходу і працюючі без такого).

Нескладно побачити, що в пропонованій структурі неформальної економіки ми свідомо акцентуємо увагу тільки на ринкові структурні елементи неформальної економіки (тіньові і кримінальні). Підприємства, фірми і організації ринкової неформальної економіки є функціональними дублерами тих, які функціонують і у формальній економіці, які, як ми вже відмітили вище, діють або усупереч існуючому законодавству в області ринку або поза ним. У загальному випадку в пропонованій схемі неформальної економіки ми відтворили і її позаринкові інститути. До цих інститутів, як показали результати наших досліджень, відносяться:

Ø приватні домогосподарства, що виробляють продукцію особисто для себе (економіка домогосподарств або домашня економіка зазвичай представляється домогосподарствами, специфіка внутрішніх зв'язків яких визначається капіталом домочадців);

Ø взаємовідносини між домогосподарствами (реципрокна економіка), які виникають в споріднених і дружніх мережах, що дозволяють накопичувати соціальний і економічний капітал.

Інститути позаринкової неформальної економіки не дублюють інституціональні елементи формальної економіки, а визначають інше цілепоставлення господарювання, яке знаходиться за межами цього дослідження.

Діяльність поза формальними нормами господарювання також неоднорідна. На наш погляд, частина продуктів і послуг, вироблених домашніми господарствами, споживається усередині

них, а частина розподіляється по каналах соціальних мереж, що формує відповідно домашню економіку і економіку дару, в основі якої лежать норми реципрокності. Реципрокність - обмін дарами на неринковій основі. Але безкоштовність ця дуже умовна. Адже у відповідь очікується зустрічна допомога, принаймні, з'являється моральне право на її очікування. Терміни дару у відповідь, як правило, не обмовляються, а форма ходу у відповідь майже завжди довільна. Суттю домашнього господарства є виробництво для споживання - на відміну від виробництва заради прибутку. Домашня економіка містить потенціал господарської автономії, тоді як економіка дару підкреслює залежність від соціального оточення.

Центральне місце в кримінальній економіці займає ринок контрафакту. Контрафактна продукція - це продукція, випущена з неправомочним використанням відомих на ринку товарних фірмових знаків (підробка під відомий бренд), що вводить в оману покупців і ущемляє інтереси власника товарного знаку. Є ціла низка важливих передумов, які суттєво підвищують вірогідність підробок і фальсифікацій. Наприклад, сприяє контрафакту значна популярність бренду, стійкий попит на нього, реалізація популярного у споживачів товару через відкриті ринки та ін.

Наші дослідження свідчать про те, що на різних ринках споживачі по різному сприймають продукцію, яка не відповідає в повній мірі їх уподобанням. На теперішній час є ціла низка термінів, якими характеризується така продукція. Це і контрафакт, і фальсифікат, і піратство, і недобросовісна конкуренція, і підробка, і «сіра» продукція, і нелегальна продукція і т.п. Слід зазначити, що у засобах масової інформації, в економічній та юридичній літературі, прийнятих по даній проблемі нормативних документах зазначені вище поняття нерідко вживаються одночасно і часто сприймаються як синоніми.

1. Косенко О.П. Переваги та недоліки існуючих підходів до вартісної оцінки інтелектуальних технологій / О. П. Косенко, М. М. Ткачев // Вісник НТУ «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – № 65. – С. 46-56.

2. Перерва П.Г. Розвиток методів вартісної оцінки нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності / П. Г. Перерва, О. П. Косенко, М. М. Ткачев // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Донецьк : ДНТУ, 2014. – № 4. – С. 57-66.

3. Кобелева Т.О. Електротехнічна галузь України: сучасний стан та перспективи розвитку // Т.О. Кобелева // Вісник НТУ «ХПІ». – Харків, 2011. – №26. – С. 34-43.

4. Перерва П.Г. Потребность в электротехнических средствах автоматизации. Теория и методы определения. - Х.: Основа, 1991.-141 с.

5. Перерва П. Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П. Г., проф. Гавриш О. М., проф. Погорелова М. І. – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – 640 с.

6. Погорелов И.Н. Экономика и организация труда / И.Н.Погорелов, Н.И.Погорелов, П.Г.Перерва, А.М.Колот, С.А.Мехович [Монографія].- Харьков : Фактор, 2007.- 640с.

7. Перерва П.Г. Трудоустройство без проблем (искусство самомаркетинга) / П.Г.Перерва.- Х.: Фактор, 2009.- 480 с.

8. Перерва П.Г. Экономика и управление инновационной деятельностью: учебник / Под ред. проф. Перервы П.Г., проф. Вороновского Г.К., проф. Меховича С.А., проф. Погорелова Н.И. – Харьков: НТУ «ХПІ», 2009. – 1203 с.

9. Перерва П. Г. Стратегічне управління виробничим потенціалом і підвищення конкурентоспроможності підприємства / Д. Коциски, П. Г. Перерва, А. П. Косенко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Х. : НТУ «ХПІ». – 2010. – Випуск 62. – С. 137-142.

10. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / С.М.Ілляшенко, П.Г.Перерва, О.П.Косенко та ін. / за ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми : ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. – 621 с.

11. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком: монографія / С.М.Ілляшенко, П.Г.Перерва, Н.П.Ткачова, О.П.Косенко та ін. / за ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2011. – 644 с.

12. Яковлев А.И. Организация и управление электротехнической промышленностью: Сб.задач, лаб.работ, деловых игр / А.И.Яковлев, Т.И.Задержина, П.Г.Перерва // Учебное пособие для электротехн. спец. инж.- техн. вузов.- Харьков : Изд-во «Основа», 1990.- 141с.

13. Перерва П.Г. Проблемы совершенствования методологии определения потребности в электротехнической продукции / П.Г.Перерва, А.К.Плетников // Электротехн.пром-сть. Сер.27. Общеотраслевые вопр. электропромышленности. Экономика. Организация. Управление. Планирование и производство. Обзор.информ. - М.: Информэлектро, 1989.- 52с.

14. Яковлев А.И. Экономика электротехнической промышленности / А.И.Яковлев, Т.И.Задержина, П.Г.Перерва // Учебное пособие.- Харьков : Выща шк. Изд-во при ХТУ, 1990.- 136с.